

Motion till riksdagen 2005/06:U249

av Lars Ohly m.fl. (v)

Internationella valutafonden och Världsbanken

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Inledning	4
4	Insyn och inflytande.....	4
4.1	Ökad insyn i Sverige	4
4.1.1	Den nordisk-baltiska representanten	4
4.1.2	Den årliga skrivelsen.....	5
4.1.3	Ett utskott, ett ansvar.....	6
4.2	Ge utvecklingsländerna större makt i Internationella valutafonden och Världsbanken	6
4.2.1	Röstfördelningen på årsmötena	6
4.2.2	Platser i styrelserna.....	7
4.3	Öppna upp styrelsearbetet	8
4.4	Låt hela världen konkurrera om ordförandeposten.....	8
5	Konditionalitet, skuldfrågor och fattigdomsbekämpning	9
5.1	Konditionalitetens begränsningar.....	9
5.2	Konditionaliteten och fattigdomsbekämpningen	11
5.2.1	Förändra PRS	11
5.2.2	Skriv av skulderna för HIPC-länderna	12
5.2.3	Sätt millenniemålen först.....	13
5.3	Översyn av konditionaliteten.....	14
5.4	Alternativa finansieringskällor för att utrota fattigdomen	14
5.5	Illegitima skulder	15
6	Miljö och vatten	15
6.1	Klimatmål och växthuseffekt	15
6.2	Vatten och mänskliga rättigheter.....	18
6.2.1	Privatiseringar av vatten.....	18
6.2.2	Dammbyggen	19
6.2.3	Sveriges ställningstagande måste synas	22

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör undersöka hur man kan öka insynen och redovisningen av hur den nordisk-baltiska representanten i Internationella valutafonden och Världsbanken agerar och vilka resultat man uppnår utifrån den förda politiska linjen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör förbättra dialog och förståelse mellan olika parter genom anordnande av offentliga möten, där regeringen har chans att redovisa och tydliggöra regeringens tänkta politiska linje inför årsmötena i Internationella valutafonden och Världsbanken.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör verka för en revidering av röstberäkningen i Internationella valutafonden och Världsbanken, så att man inte bara tar hänsyn till ekonomisk storlek, utan även andra principer såsom befolkningsstorlek.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör agera för att utvecklingsländernas inflytande inte bara ökar i röststyrka utan även vad gäller antalet representanter i Internationella valutafondens och Världsbankens exekutivstyrelser.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör ställa krav på att Internationella valutafondens och Världsbankens protokoll offentliggörs på ett sätt som gör det möjligt för allmänhet, parlament, medier och organisationer att ta del av diskussioner, förslag och omröstningar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i Internationella valutafonden och Världsbanken bör verka för att valet av ordförande bör föregås av en öppen nomineringsprocess och att val av lämplig person utgår från kompetens och ej landtillhörighet.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i internationella sammanhang bör verka för att IMF och Världsbanken inte påtvingar enskilda länder en viss form av ekonomisk politik, utan ger varje land frihet att själv få bestämma en ekonomisk-politisk inriktning som leder till minskad fattigdom.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör driva krav på att resultatet av PRS (Poverty Reduction Strategy) i första hand skall mätas mot PSIA (Poverty Social Impact Analysis).
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör driva krav på att Internationella valutafondens och Världsbankens olika program synkroniseras bättre, så att den ena institutionens mål och krav inte hindrar den andra institutionens strävan att minska fattigdomen.

Fel! Okänt namn på

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör driva krav på att avskriva skulderna till samtliga HIPC-länder (Heavily Indebted Poor Countries) utan att kräva motprestation i form av detaljerade makroekonomiska krav som inte bygger på nationella fattigdomsstrategier.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör utforma en svensk skriftlig position i frågan om konditionaliteten i Internationella valutafonden och Världsbanken som tydligt tar ställning mot detaljerade makroekonomiska krav som inte bygger på nationella fattigdomsstrategier och full parlamentarisk insyn.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen tydligt, i den årliga skrivelsen, skall redogöra för hur regeringen förhållit sig till olika förslag gällande att finansiera multilaterala skulder till de fattiga och skuldyngda länderna.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör ta initiativ till att det genomförs en studie inom ramen för Internationella valutafonden och Världsbanken som syftar till att undersöka hur man kan hitta en rättvisare lösning på återbetalningar som kan härledas till s.k. illegitima skulder.
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i Internationella valutafonden och Världsbanken bör agera så att Kyotoprotokollet implementeras i bankens lånevillkor och att lån till utvecklingsländerna ligger i linje med klimatmålen.
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i Internationella valutafonden och Världsbanken bör agera för att privatiseringar inom vattensektorn inte skall vara ett krav för att beviljas lån.
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör ge Sida i uppdrag att utarbeta en strategi för att kunna dela med sig av erfarenhet och kunskande om att driva vattenverk och vattendistribution i offentlig regi.
17. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör stödja ett upprop om ett moratorium för finansiering av nya stora dammar från Världsbanken till dess att World Commission on Dams riktlinjer har beaktats av Internationella valutafonden och Världsbanken.
18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör ge Sida och andra svenska myndigheter som upphandlar stora dammprojekt i uppdrag att följa och beakta rekommendationerna från World Commission on Dams.
19. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen i nästa års skrivelse bör redogöra för hur Sverige har agerat när det gäller vattenfrågor som vattenprivatiseringar och dammbyggen.

Fel! Okänt namn på

3 Inledning

För 60 år sedan bildades Världsbanken¹ och Internationella valutafonden². Bildandet ägde rum på ett hotell i Bretton Woods, New Hampshire, USA. Bretton Woods brukar också vara samlingsnamnet för dessa globala institutioner. Bretton Woods-institutionerna (BWI) har en stor betydelse för fattiga länders utveckling. Men trots BWI:s stora påverkan på enskilda länder, har utvecklingsländerna en väldigt liten möjlighet att påverka BWI. Det demokratiska inflytandet är kraftigt begränsat.

Den största kritiken mot BWI går ut på att villkoren på låntagarländerna är enkelspåriga och inte anpassade till det enskilda landets situation. Sverige har ett stort ansvar att i Internationella valutafonden och Världsbanken driva på en utveckling som utgår från varje lands egna förutsättningar och att öppna upp BW-institutionerna för insyn och dialog med långgivare och ideella organisationer. Miljöfrågor, fördelningsfrågor och jämställdhet mellan kvinnor och män måste få en mycket större roll inom Internationella valutafonden och Världsbanken. Det finns vare sig tid eller fog för att använda globala lånemedel som inte tar hänsyn till sociala och ekologiska faktorer. Det är dags för en kursändring av både BWI:s policy och konkreta politik.

4 Insyn och inflytande

4.1 Ökad insyn i Sverige

4.1.1 Den nordisk-baltiska representanten

Det är av allmänt intresse för medborgarna i Sverige att få veta hur vår representant i Internationella valutafonden och Världsbanken agerar, hur man kommer överens om sitt agerande mellan de länder som vi delar ledamotsstol med och vilka resultat man uppnår. Detta är något som i dag är okänt för de flesta, såväl riksdag, intresseorganisationer, medborgare som medier. I andra länder avlägger länderrepresentanterna årliga rapporter, parlamentariker ingår i delegationer, hearings anordnas, osv. I USA, Storbritannien, Tyskland, Frankrike och Italien lägger man ut sina rapporter på Internet. Någon liknande ordning har vi inte i Sverige. Man kan invända att den nordisk-baltiska representationen är liten inom Världsbanken om man t.ex. jämför med USA. Man kan också invända att eftersom Sverige delar stol med sju andra länder försvårar det rapportering och öppenhet. Men dessa invändningar kan knappast vara ett argument för att legitimera bristande information till allmänheten. Demokratin kan inte bli offer för teknikaliteter. Det vore alltså högst rimligt om Sverige tillsammans med de nordiska och baltiska länderna inför en ordning som andra länder har när det gäller rapportering och redovisning från vår

¹ Egentligen The World Bank.

² Egentligen IMF, International Monetary Fund.

representant. I motion 2004/05:U279 föreslog Vänsterpartiet att regeringen bör undersöka hur man kan öka insynen och redovisningen av hur den nordisk-baltiska representanten i Internationella valutafonden och Världsbanken agerar och vilka resultat man uppnår utifrån den förda politiska linjen. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) valde att avslå förslaget utan motivering. Vi upprepar därför vårt krav på att regeringen bör undersöka hur man kan öka insynen och redovisningen av hur den nordisk-baltiska representanten i Internationella valutafonden och Världsbanken agerar och vilka resultat man uppnår utifrån den förda politiska linjen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.1.2 Den årliga skrivelsen

Vi är positiva till att riksdagen beslutat bifalla Vänsterpartiets krav på en årlig rapportering från regeringen. Det är även bra att regeringen inför årsmötena låter ledamöterna i finans- och utrikesutskottet få möjlighet att ställa frågor till ansvarig minister. Tyvärr är utskottsutfrågningen inte offentlig, vilket minskar insynen för allmänhet och ideella organisationer. För att förbättra dialog och förståelse mellan olika parter föreslog Vänsterpartiet i motion 2004/05:U279 att regeringen skulle anordna offentliga möten, där regeringen har chans att redovisa och tydliggöra regeringens tänkta politiska linje inför årsmötena i Internationella valutafonden och Världsbanken. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) valde att avslå förslaget utan motivering. Vi upprepar därför vårt krav på att regeringen bör anordna offentliga möten, där regeringen har chans att redovisa och tydliggöra regeringens tänkta politiska linje inför årsmötena i Internationella valutafonden och Världsbanken. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det finns även andra områden där den årliga skrivelsen kan förbättras. Ett naturligt mål att mäta resultat utifrån vore att utgå från den av riksdagen antagna propositionen *Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling*. Någon sådan återkoppling skedde inte i årets skrivelse 2004/05:54, vilket försvårar för riksdag, folkrörelser och allmänhet att få en god inblick i Sveriges agerande i de globala finansiella institutionerna. I samband med regeringens skrivelse 2004/05:54 föreslog Vänsterpartiet i motion 2004/05:Fi4 att det tydligare skall framgå vilken åsikt Sverige verkat för och även hur väl Sverige nått resultat utifrån uppsatta mål i *Sveriges politik för global utveckling*. På det förslaget svarade utrikesutskottet (2004/05:UU8) följande:

Finansutskottet konstaterar i sitt yttrande att skrivelsen delvis är svårläst och att det inte alltid framgår vilka ståndpunkter regeringen tagit i enskilda frågeställningar:

Enligt utskottets mening måste man emellertid komma ihåg att skrivelsen är den första inom detta ämnesområde och att det normalt tar ett tag innan en rapportering finner sin form. Utskottet utgår därför ifrån att regeringen till nästa skrivelse ser över strukturen på informationen och tydligare klargör vilka de svenska ställningstagandena varit i olika frågor.

Utrikesutskottet delar i dessa avseenden finansutskottets uppfattning.

Fel! Okänt namn på

Vänsterpartiet kan konstatera att utskottet delar kritiken och vi förutsätter därför att nästa års skrivelse har en struktur som gör att man kan värdera resultatet utifrån uppsatta mål i *Sveriges politik för global utveckling*.

4.1.3 Ett utskott, ett ansvar

Riksdagens arbete bör skärpas och tydliggöras. Det finns idag en oklarhet om vem som har det övergripande ansvaret för frågor som rör Internationella valutafonden och Världsbanken. Ibland behandlas Internationella valutafonden och Världsbanken i finansutskottet, ibland i utrikesutskottet. För att kunna leva upp till de höga utvecklingspolitiska målen på området krävs att riksdagen är välinformerad. I annat fall motverkas ett aktivt deltagande för att använda Sveriges inflytande i Världsbanken och Internationella valutafonden med sikte på att nå en hållbar och rättvis utveckling. Riksdagen behöver tydliggöra vilket utskott i riksdagen som har det övergripande ansvaret för frågor som rör Sveriges politik i Internationella valutafonden och Världsbanken, och det ansvariga utskottet bör årligen samla sina ställningstaganden i ett betänkande. Vänsterpartiet verkar för en sådan förändring av riksdagens arbetsformer.

4.2 Ge utvecklingsländerna större makt i Internationella valutafonden och Världsbanken

4.2.1 Röstfördelningen på årsmötena

I dag har utvecklingsländerna ett begränsat inflytande i Internationella valutafonden och Världsbanken. Det beror bl.a. på att dessa institutioner inte är uppbyggda utifrån ett demokratiskt perspektiv: en röst, ett land. Istället styr andelen av ens satsade kapital, vilket påminner om hur röstfördelningen är på en bolagsstämma: desto mer pengar, ju mer röster.

Det betyder att det är i-länderna som dominerar det politiska och ekonomiska språket om vad som är bra eller dålig ekonomisk politik. Det finns återkommande rapporter från det civila samhället om exempel där Internationella valutafondens och Världsbankens makroekonomiska recept ofta anses oförenliga med vad det civila samhället uppfattar som bra och effektiv fattigdomsbekämpning. Ett exempel är avgiftsbeläggning av hälsovård för fattiga. När folkliga organisationer vill diskutera dessa frågor med respektive regeringar möts de ofta av beskedet att Internationella valutafonden och i viss mån Världsbankens ”recept” inte är förhandlingsbara när de nationella fattigdomsstrategierna skall utformas.

Regering och riksdag har vid en rad tillfällen påpekat vikten av att röststyrkan, som samtliga medlemsländer erhåller oavsett storlek, höjs till den ursprungliga nivån som rådde vid bildandet av Internationella valutafonden och Världsbanken. Det skulle betyda att basrösternas andel av totala röster höjs från dagens ca 2 % till att utgöra ca 11 % av totala röster.

Vänsterpartiet delar regeringens och riksdagens syn när det gäller att öka inflytandet för u-länderna. En ökning av basrösternas andel av totala röster är

ett steg i rätt riktning. Men för att få verklig genomslagskraft för u-ländernas inflytande och åsikter på de s.k. årsmötena (egentligen Guvenörsstyrelsen), räcker det dock inte att få tillbaka den andel av basrösterna som fanns i begynnelsen. Röststyrkan bestäms av storleken på respektive lands ekonomi. USA har tillsammans med sju andra stora industriländer nästan 50 % av rösterna i Internationella valutafonden och Världsbanken. Det är nu dags att införa ett mer rättvist sätt att beräkna rösterna. Sverige bör verka för en revidering av röstberäkningen i Internationella valutafondens och Världsbankens guvenörsstyrelse, vilket innebär att man inte bara tar hänsyn till ekonomisk storlek, utan även andra principer såsom befolkningsstorlek. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet framförde ett liknande krav på revidering av röstberäkningen i motion 2004/05:Fi4. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) valde att avslå förslaget utan motivering.

4.2.2 Platser i styrelserna

Utvecklingsländerna måste även i större utsträckning få plats i det operativa arbetet, dvs. i de båda institutionernas exekutivstyrelser. Fördelningen av platser i styrelserna bygger inte på att varje land har en likvärdig röststyrka, utan utgår ifrån den princip som återges ovan. Sedan 1992, då den senaste revideringen av antalet platser gjordes, har de fem största länderna (dvs. de som bidrar med mest pengar: USA, Japan, Tyskland, Frankrike och Storbritannien) var sin plats i de två styrelserna. Sedan har även Ryssland, Saudiarabien och Kina en plats var, eftersom de anses vara politiskt viktiga länder. Resterande länder (176 stycken) delar därefter på 16 platser och av dessa får 46 afrikanska länder dela på två ledamöter. Sverige har tillsammans med de nordiska och baltiska länderna en ledamot i styrelsen.

Det är av största vikt att de länder som ofta kommer i fråga om lån även har ett större operativt inflytande. Regeringen har dock varit kallsinnig inför att t.ex. de afrikanska länderna skall ges fler styrelseplatser. Den officiella svenska ståndpunkten är att det är kapitalandelarna som skall gälla. Även om man anser att maktfördelningen var rimlig när institutionerna skapades, har mycket hänt sedan dess. Idag är det de afrikanska länderna som står i centrum för Internationella valutafondens och Världsbankens verksamhet. Det är därför högst rimligt att dessa länder även ges ett större operativt inflytande. Vänsterpartiet föreslog därför i motion 2004/05:U279 att Sverige bör agera för att utvecklingsländernas inflytande inte bara ökar i röststyrka utan även vad gäller antalet representanter i Internationella valutafondens och Världsbankens styrelser. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) anförde då:

Liksom regeringen vill dock utskottet betona att det formella inflytandet vid beslutsfattande i styrelserna inte nödvändigtvis är helt avgörande för utvecklingsländernas förmåga till delaktighet i de internationella institutionernas verksamhet. Lika viktigt är att ha kapacitet att kunna delta aktivt i styrelsearbetet och att kunna förhandla om sina land- och låneprogram med institutionerna så att landets egna prioriteringar beaktas. Kapacitetsuppbyggnad i fattiga länder är härvidlag av central betydelse.

Fel! Okänt namn på

Vänsterpartiet delar i ett avseende utrikesutskottets uppfattning. Delaktigheten är inte bara begränsad till den formella delen, utan det är av lika stor vikt att inflytandet kombineras med reell makt. Därför är det glädjande att Sverige tillsammans med Storbritannien, Frankrike, Nederländerna och Norge 2004 tog initiativ till att stärka de afrikanska valkretskontorens analyskapacitet. Dock är denna åtgärd inget hinder för att även ge utvecklingsländerna, framför allt de afrikanska, större makt och inflytande i det operativa arbetet. Regeringen anser själv att det är viktigt att just Sverige kvarstår som representant i exekutivstyrelserna, vilket kan indikera att man anser att det är en viktig plats där man kan göra nytta. Ibland hörs argument om att Sveriges plats är viktig i styrelserna för att vi då kan driva de fattigaste ländernas perspektiv. Det är säkert så att Sverige är en god representant för de fattiga länderna, men Vänsterpartiet anser att de bästa representanterna för de fattigaste länderna är de fattiga länderna själva. Med anledning av ovanstående föreslår vi att Sverige agerar för att utvecklingsländernas inflytande inte bara ökar i röststyrka utan även vad gäller antalet representanter i Internationella valutafondens och Världsbankens exekutivstyrelser. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.3 Öppna upp styrelsearbetet

Mycket av det som händer i Internationella valutafondens och Världsbankens exekutivstyrelser uppfattas av många som ett stort hemlighetsmakeri. Det beror på att beslut och protokoll inte har en demokratisk profil. Förvisso är Världsbankens protokoll numera offentliga, men det är tyvärr inte till stor hjälp. Protokollen är strikta beslutsprotokoll, som inte redogör för diskussion, alternativa förslag eller hur de olika länderna har röstat. Detta försvårar självklart insynen och skapar ett onödigt avstånd mellan beslutsfattare å ena sidan och allmänhet, frivilligorganisationer och länder å andra sidan. Sverige bör därför ställa krav på att Internationella valutafondens och Världsbankens protokoll offentliggörs på ett sätt som gör det möjligt för allmänhet, parlament, media och organisationer att ta del av diskussioner, förslag och omröstningar. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.4 Låt hela världen konkurrera om ordförandeposten

Sedan bildandet av Internationella valutafonden och Världsbanken har traditionen varit att det alltid är en europé som är ordförande för Internationella valutafonden och alltid en amerikan för Världsbanken. Detta oberoende av om det finns någon som är mer kompetent från den övriga världen. Detta är ett helt oacceptabelt system. Utifrån ett demokratiperspektiv är det enda rimliga att även andra länder har rätt att föreslå kandidater. Sverige bör i Internationella valutafonden och Världsbanken verka för att valet av ordförande bör föregås av en öppen nomineringsprocess och att val av lämplig person utgår

från kompetens och ej landtillhörighet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Konditionalitet, skuldfrågor och fattigdomsbekämpning

5.1 Konditionalitetens begränsningar

Internationella valutafonden och Världsbanken ställer liksom alla banker upp villkor för att ett land skall beviljas lån. Det är i sig inget anmärkningsvärt att sätta upp villkor, utan det frågan gäller är hur kraven ser ut och på vilka grunder de har tillkommit.

För att få vissa lån har utvecklingsländer ibland tvingats genomföra nedskärningar i de offentliga utgifterna, öka statens intäkter genom högre priser på vatten och el samt devalvera för att på så sätt öka exporten och begränsa importen. För andra lån har det krävts avregleringar, avskaffande av förmånliga lån till bönder och småföretagare, privatiseringar av statsägda företag, färre hinder för att flytta kapital över gränser och avskaffa investeringshinder för utländska industrier och banker.

Konditionaliteten, dvs. de villkor som finns för att få ett lån, är präglad av enkelspårighet och inte anpassad till det enskilda landets specifika situation. Det finns ibland goda anledningar till att stödja jordbrukare utifrån ett livsmedelsperspektiv och det småskaliga jordbruket kan vara mindre miljöbelastande. Nedskärning av offentlig sektor kan leda till en ökad arbetslöshet och sämre köpkraft. Om t.ex. resurserna till hälso- och sjukvården minskar betyder inte det att behovet av vård och omsorg har minskat. Det som troligen inträffar är att vården och omsorgen privatiseras till hemmen, dvs. det är kvinnor som får utföra ett obetalt arbete. Jan Jindy Pettman (Gender Issues, ur boken *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*, av John Baylis och Steve Smith, 1997) anser att nedskärningar inom offentlig sektor leder till tre effekter:

För det första påverkar nedskärningar i offentlig service, såsom hälsovård, utbildning och sociala trygghetssystem, särskilt kvinnors möjligheter att arbeta. För det andra är kvinnor överallt de som har det övergripande ansvaret för familj och hushållsarbete, och när det (ofta otillräckliga) statliga stödet skärs ner eller dras in måste kvinnorna kompensera det genom egen tid eller eget arbete. För det tredje är kostnaden för globaliseringen ojämnt fördelad: begreppet ”feminisering av fattigdomen” syftar på den ökande andelen, likaväl som antal, av kvinnor och deras barn som lever i fattigdom. (fritt översatt).

Internationella valutafondens och Världsbankens synsätt verkar präglas av att avregleringar och privatiseringar alltid är av godo. De senaste åren har kanske institutionerna modifierat sin inställning något, men det är ingen större principiell förändring. Avregleringar och privatiseringar är fortfarande rättesnöret, men möjligare i varsammare och långsammare takt än tidigare. Valfriheten

Fel! Okänt namn på

för ett enskilt land att välja en annan väg för att nå målet, minskad fattigdom, är i praktiken obefintlig.

Avreglering eller privatisering handlar dock i grunden om att flytta fram positionerna för dem som äger kapital på de globala marknaderna. Efter de ekonomiska sammanbrotten under 90-talet kunde utländska investerare lägga under sig östasiatiska banker, företag och naturtillgångar till underpriser efter devalveringar som Internationella valutafonden tvingat fram. Samma sak sker på börserna över hela världen, där de snabba kursfallen utnyttjas av penningstinna placerare som kommer över aktier till extrapris. Detta är knappast en utveckling som bidrar till en mer jämlik värld. Inkomstskillnaderna har på de senaste tio åren ökat mellan Nord och Syd, men också mellan människor i i-länder (t.ex. USA, Storbritannien, Nya Zeeland och Japan). Att hävda att avregleringar leder till minskade inkomstskillnader är således inte överensstämmande med verkligheten. Avregleringar har på många håll just varit orsaken till de kriser som uppstått. Ekonomen Kenneth Hermele uttrycker det så här (ur boken *Det globala kasinot*):

En anledning till att Asienkrisen kommit att väcka så många frågor om det internationella systemets spelregler är att den på ett irriterande sätt ifrågasätter den nyliberala strömfårans påståenden. Denna uppfattning betonar att staten är skadlig medan marknaden är dynamisk, och att avregleringar släpper fram denna dynamik. Asienkrisen visade på motsatsen: det var de avreglerade marknaderna som var stöttestenen, krisens centrum var den privata sektorn inte staten.

Den hårda ekonomiska linje som Internationella valutafonden och Världsbanken pådyvlat en rad länder (som villkor för att få lån) har inte tagit hänsyn till läneländernas betalningsförmåga eller vilka sociala och ekologiska effekter som t.ex. strukturanpassningsprogrammen orsakat. En enda politisk linje har gällt och det har inte funnits utrymme för avvikelser.

En ensidig konditionalitet har inte heller lett till ekonomisk stabilitet. Under de senaste 20 åren har 75 % av Internationella valutafondens medlemsländer hamnat i finansiella kriser av mer eller mindre allvarligt slag. Under 1990-talet fick vi även flera riktigt djupa kriser som i Mexiko 1994, Ostasien och Ryssland 1997–1998 och Argentina 2002. Om den strikta konditionaliteten hade varit bra borde fler länder ha lyckats tas sig ur sin skuldkris. Den amerikanska ekonomen Jeffrey Sachs har undersökt saken och kommit fram till att endast 14 % av 59 undersökta länder har upphört att ständigt hamna i betalningsproblem. FN:s handels- och utvecklingsorganisation (UNCTAD, United Nations Conference on Trade and Development) har undersökt om det går bättre för fattiga länder som har strukturanpassningsprogram än för dem som inte har det. Undersökningen visar att oavsett om länderna följt den angivna politiken eller ej så är fattigdomen konstant (mätt som andel av befolkningen som försöker klara sig på mindre än en dollar om dagen).

Vänsterpartiets syn är att det måste vara varje lands val att självt få bestämma politisk inriktning och vilka verktyg som skall användas för att uppnå god ekonomisk politik. Regeringen har inte på ett tydligt sätt tagit ställning för en sådan inriktning och när Vänsterpartiet i motion 2004/05:U279 föreslog en sådan inriktning valde utrikesutskottet (2004/05:UU8) att avslå för-

slaget utan motivering. Sverige bör i internationella sammanhang verka för att Internationella valutafonden och Världsbanken inte påtvingar enskilda länder en viss form av ekonomisk politik, utan ge varje land frihet att självt få bestämma en ekonomisk-politisk inriktning som leder till minskad fattigdom. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5.2 Konditionaliteten och fattigdomsbekämpningen

Ett av de största problemen med rådande konditionalitet är den svaga kopplingen till fattigdomsbekämpning. Många utvecklingsländer har stora utlandsskulder. Detta hotar utvecklingen och fattigdomsbekämpningen i hela världen. Internationella valutafonden och Världsbanken tog i mitten av 1990-talet initiativ till det som kallas för HIPC (Heavily Indebted Poor Countries). Målet är att de fattigaste länderna skall uppnå en hållbar skuldsituation, där det inte finns något behov att låna från Internationella valutafonden. Tyvärr har inte HIPC lyckats lösa problemen med skulderna. Internationella valutafonden och Världsbanken måste därför ta ett större ansvar för den utlåning man beviljat och inte lägga allt ansvar på låntagarna. Trevande försök har gjorts för att bemöta kritiken mot HIPC, vilket framtagande av PRS-strategin visar (PRS, Poverty Reduction Strategies). PRS är relativt nytt, men det finns redan nu en kritik mot att den inte når det mål som är uppsatt, dvs. fattigdomsbekämpning. Bland annat FN-organen UNCTAD och WHO (World Health Organization) anser att det behövs förändringar av PRS.

5.2.1 Förändra PRS

Grundtankarna med PRS är att den skall 1) vara initierad av det egna landet med ett brett deltagande av det civila samhället, 2) vara resultatorienterad, dvs. att den verkligen får effekter på själva fattigdomsbekämpningen, 3) omfatta olika dimensioner av fattigdom, 4) vara partnerskapsorienterad, dvs. det ingår olika aktörer och 5) vara långsiktig. I PRS-processen görs en PSIA (Poverty Social Impact Analysis) som skall visa vilken effekt politiken får på fattigdomsbekämpningen. I teorin verkar det alltså vara så att det finns goda instrument för att verkligen nå de mål man satt upp med hjälp av PRS. Dessvärre visar en studie från EURODAD (European Network on Debt and Development; "Open impact? Slow progress in World Bank and Internationella valutafonden poverty analysis", september 2005) att det finns stora brister i hur dessa PSIA kommer till och hur väl förankrade de är i det civila samhället. En annan genomgång av PRS ("Att bekämpa fattigdomen – en kartläggning av Poverty Reduction Strategies", Kenneth Hermele, Forum Syd, 2005) visar upp samma brister i det praktiska arbetet med PRS. Istället för att mäta resultatet mot målen i PSIA mäter ofta Världsbanken sina mål mot ett annat dokument, CPIA (Country Policy and Institutional Assessment). CPIA bedömer ett lands politik och institutioner och har inget med fattigdomsbekämpning att göra. Detta föranleder krav på att Internationella valutafonden och Världsbanken korrigerar de fel och brister som finns i själva utförandet av

Fel! Okänt namn på

PRS och upprättandet av en PSIA. Sverige bör driva krav på att resultatet av PRS i första hand skall mätas mot PSIA. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ett annat problem som nämns i ovannämnda skrifter är att det kan råda diskrepans mellan de båda globala finansiella institutionerna. Mål i PRS om att minska fattigdomen genom att satsa på sociala sektorer står i direkt motsättning till de krav Internationella valutafonden ställer för att ett land skall få fattigdomskredit. För att få krediten krävs budgettätstramning och nedskärning av offentliga utgifter. Sverige bör driva krav på att Internationella valutafonden och Världsbankens olika program synkroniseras bättre, så att den ena institutionens mål och krav inte hindrar den andra institutionens strävan att minska fattigdomen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5.2.2 Skriv av skulderna för HIPC-länderna

Vänsterpartiet föreslog i motion 2004/05:U279 att Sverige i Världsbanken och Internationella valutafonden bör föra fram åsikten om behovet av att skriva av skulderna till HIPC-länderna utan att som motprestation kräva ekonomiska reformer som är politiskt kontroversiella och/eller tar lång tid att genomföra. När utrikesutskottet (2004/05:UU2) behandlade Vänsterpartiets förslag bemötte man inte det konkreta förslaget. Utskottet påpekade dock vikten av att ”minska de fattiga ländernas skuldbörda och att skuldavskrivning måste ske på ett sådant sätt att det främjar utveckling och därmed fattigdomsbekämpning”. Vidare konstaterade utrikesutskottet att grunden ”för att ett fattigt och skuldyngt land skall beviljas skuldavskrivningar under HIPC-initiativet är att landet bedriver en god ekonomisk politik med en tydlig fattigdomsinriktning”.

Problemet är att det är Internationella valutafonden och Världsbanken som avgör vad som är ”sund ekonomisk politik”. Utrymmet för att diskutera alternativa åtgärder är fortfarande begränsat. Trots vackra skrivningar om att ge låneländerna större inflytande, är Sveriges agerande otydligt. Det är av avgörande betydelse att de enskilda länderna får ett reellt inflytande över policyvillkor och att de nationella parlamenten ges full insyn i processen. I översynen *Review of Nordic monitoring of the World Bank and Internationella valutafonden support to the PRSP process* framgår det att de politiska standardrekommendationerna i Internationella valutafonden och Världsbanken är oklara gällande relationen till att minska fattigdomen och öka jämställdheten. Rapporten menar att det råder svag koppling mellan struktur- och makroekonomisk politik å ena sidan och fattigdomsbekämpning å andra sidan. Institutionernas inriktning verkar mer basera sig på teorier än på empiriskt bevisade effekter av politiska val för att bekämpa fattigdomen.

Världens åtta rikaste länder, G 8, kom i juli 2005 med ett positivt initiativ, som syftade till total skuldavskrivning för 18 HIPC-länder, varav 14 i Afrika. Förslaget, som nu även är antaget i samband med årsmötena för Internationella valutafonden och Världsbanken den 24–25 september, har dock lite smolk i glädjebägaren. Styrelserna för Internationella valutafonden och

Fel! Okänt namn på

Världsbanken har fått i uppdrag att bestämma hur dessa avskrivningar rent konkret skall genomföras. Världsbankens avskrivningar verkar inte bli några riktiga skuldavskrivningar. Det beror på att finansieringen är tänkt att ske genom att tidigarelägga bistånd från i-länderna. Det betyder alltså att u-länderna lånar till sin egen skuldavskrivning. Internationella valutafondens skuldavskrivning verkar bättre eftersom den skall finansieras genom Internationella valutafondens budget. På så sätt blir även Internationella valutafonden ansvarig för de lån som man en gång beviljat. Det rimliga är dock att samtliga HIPC-länder får sina skulder avskrivna och att finansieringen inte sker genom några framtida biståndsmedel. Det är även viktigt att avskrivningarna inte är kopplade till några motprestationer som inte är förankrade i lånelandet. Sverige bör driva krav på att avskrivna skulderna till samtliga HIPC-länder utan att kräva motprestation i form av detaljerade makroekonomiska krav som inte bygger på nationella fattigdomsstrategier. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5.2.3 Sätt millenniemålen först

För att kunna nå FN:s millenniemål, som bl.a. innebär en halvering av fattigdomen fram till 2015, är det viktigt att Internationella valutafonden och Världsbanken aktivt bidrar till att förverkliga målen. Institutionerna framför i ord att det är fattigdomsbekämpning som är det överordnade målet. Men dessvärre betyder det ofta samma sak som ekonomisk tillväxt i allmänhet. Ingen hänsyn tas till hur den ökade produktionen av varor och tjänster fördelas. Om millenniemålen skall nås krävs inte bara en ökad tillväxt utan minst lika viktigt är att det finns fördelningspolitiska nycklar som verkligen ger människor möjlighet att lämna fattigdomen. Regeringen har visat förståelse för denna åsikt och påpekar i regeringens skrivelse 2004/05:54 att en tillväxt utan en rättvis fördelning inte automatiskt leder till minskad fattigdom. Med anledning av det föreslog Vänsterpartiet i motion 2004/05:Fi4 att riksdagen borde ta ställning för en sådan inriktning, men även koppla den till millenniemålen. Vänsterpartiet menade att Sverige bör agera för att inriktningen av fattigdomsbekämpningen inom Internationella valutafonden och Världsbanken tar hänsyn till vikten av en rättvis fördelningspolitik och att institutionernas verksamhet utvärderas i förhållande till millenniemålen. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) svarade:

Utskottet konstaterar att Världsbanken på årlig basis granskar och identifierar åtgärder som måste vidtas för att nå millennieutvecklingsmålen. Bankens analyser, som bl.a. publiceras i Global Monitoring Report, pekar på betydande framsteg vad gäller effektivisering av biståndet. Detta har i sin tur bidragit till att många länder fått förbättrad kapacitet att tillgodogöra sig stödet. Den av motionärerna efterfrågade utvärderingen av de finansiella institutionernas verksamhet i enlighet med millenniemålen måste således anses vara tillgodosedd.

Vänsterpartiet kan konstatera att utskottet och riksdagen instämmer i våra krav på rättvis fördelningspolitik och utvärderingen i förhållande till millenniemålen. Vi utgår därför ifrån att regeringen aktivt verkar för att millennie-

Fel! Okänt namn på

målen ligger i fokus för Internationella valutafondens och Världsbankens verksamhet.

5.3 Översyn av konditionaliteten

I Storbritannien har man tagit fram riktlinjer för hur man kan ändra konditionaliteten. Som exempel på förändring kan nämnas ett förslag som går ut på att kontroversiella villkor som handelsliberaliseringar och privatiseringar endast får införas om de nationella aktörerna anser att de är en central del av fattigdomsstrategin och att åtgärderna gynnar de fattiga. Det skulle vara av stort värde om även Sverige kunde arbeta fram ett offentligt ställningstagande som tar sin utgångspunkt i fattiga människors perspektiv och som ligger i linje med *Sveriges politik för utveckling*. Regeringen bör därför utforma en svensk offentlig skriftlig position i frågan om konditionaliteten i Internationella valutafonden och Världsbanken som tydligt tar ställning mot detaljerade makroekonomiska krav som inte bygger på nationella fattigdomsstrategier och full parlamentarisk insyn. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5.4 Alternativa finansieringskällor för att utrota fattigdomen

Det pågår en debatt om olika finansieringsalternativ för att få till stånd en större utlåning till de fattigaste länderna. Dessvärre är Sverige och regeringen ganska passiva i denna diskussion, medan andra länder agerar desto mer aktivt. Ett intressant förslag går ut på att sälja eller uppvärdera Internationella valutafondens guldreserv. Förslaget presenterades i september 2004 av Storbritanniens finansminister Gordon Brown. Om Internationella valutafonden skulle värdera sin guldreserv till marknadspriser skulle det betyda ett tillskott via en ren bokföringsåtgärd som skulle räcka till att lösa de 32 fattigaste ländernas skulder till Internationella valutafonden. Även om förslaget inte kommer tillrätta med grundläggande problem med konditionalitet och fattigdomsminskning, är det ändå intressant och bör studeras vidare. Vänsterpartiet föreslog i motion 2004/05:Fi4 att Sverige i internationella sammanhang bör stödja initiativ som diskuterar andra alternativa finansieringskällor, som t.ex. försäljning eller uppvärdering av Internationella valutafondens guldreserv, när det gäller att hitta sätt att finansiera multilaterala skulder till de fattiga och skuldtyngda länderna. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) svarade:

Utskottet noterar vidare att G7-ländernas finansministrar, vid mötet i London den 5–6 februari 2005, uppdrog åt IMF:s chef Rodrigo de Rato att undersöka huruvida en försäljning av en del av IMF:s guldreserv skulle kunna användas för att finansiera skuldavskrivningar för de fattigaste länderna.

Utskottet anser, liksom regeringen, att de eventuella negativa effekter som en sådan försäljning av guld kan få på den globala marknaden, måste

Fel! Okänt namn på

utredas noga. Det är angeläget att detta förslag inte genomförs till priset av finansiell instabilitet.

Utskottet avvisar inte Vänsterpartiets krav, men tillstyrker det inte heller. Med anledning av ovanstående föreslår vi att regeringen tydligt, i den årliga skrivelsen, bör redogöra för hur regeringen förhållit sig till olika förslag gällande att finansiera multilaterala skulder till de fattiga och skuldtyngha länderna. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5.5 Illegitima skulder

Under många år har folkrörelser och utvecklingsländer diskuterat vad som är ett rättvist skuldsaneringsförfarande. Många länder har lån som tagits av icke-demokratiska regimer eller ledare och som fattiga människor idag får vara med och betala tillbaka. Frågan är vilket ansvar långgivaren hade vid själva tillfället. Finns det ingen skuld som faller på Internationella valutafonden och Världsbanken? Det var dessa institutioner som beviljade lånen och pengarna har ibland använts till något helt annat än att minska fattigdomen. I Norge har regeringen intagit en position i och med antagandet av en handlingsplan mot skulder. Norge förklarar att man kommer att stödja en studie av hur man skall förhålla sig till s.k. illegitima skulder. Sverige borde deklarerat en liknande ståndpunkt. Sverige bör ta initiativ till att det genomförs en studie inom ramen för Internationella valutafonden och Världsbanken och som syftar till att undersöka hur man kan hitta en rättvisare lösning på återbetalningar som kan härledas till s.k. illegitima skulder. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet föreslog ett liknande krav i motion 2004/05:Fi4. Utrikesutskottet (2004/05:UU8) valde att avslå yrkandet utan motivering.

6 Miljö och vatten

6.1 Klimatmål och växthuseffekt

Det hot om klimatförändringar som de flesta nu erkänner finns, är ett oerhört stort globalt problem och en verklig klimatförändring skulle i stor utsträckning drabba de fattiga människorna mest. Internationella valutafonden och Världsbanken har med sin storlek en möjlighet att styra resurser till åtgärder som leder till att klimatmålen uppnås. Det finns på senare tid en viss förståelse hos Världsbanken om vilka effekter en uppvärmd jord skulle få för framför allt de fattiga länderna. I ett nyligen publicerat dokument (*Climate change, Energy and the World Bank, DC2005-0019*) inför årsmötet den 24–25 september säger Världsbanken att en klimatförändring skulle reducera vattentillgången, påverka hälsan för fattiga människor, utgöra ett stort hot mot livsmedelsförsörjningen i många länder och utgöra ett hot mot den biologiska

Fel! Okänt namn på

mångfalden. Denna teoretiska insikt verkar ändå inte ha fått en praktisk betydelse. Ofta ställs den ekologiskt hållbara utvecklingen vid sidan av ekonomisk tillväxt och fattigdomsbekämpning. Detta trots att klimatförändringar med deras effekter just påverkar tillväxt och fattigdom.

Världsbanken satsar ofta på storskaliga projekt såsom dammbyggen, projekt för utvinning och export av fossila bränslen, pappers- och massafabriker, stålverk eller gruvindustri. Det är verksamheter som har stor påverkan på miljön. Världsbankens utlåning till projekt innebär en stor miljöpåverkan och stora förändringar för människor i lokalområdet. Världsbanken genomförde, tillsammans med flera frivilligorganisationer, en utvärdering av bankens verksamhet och presenterade resultatet i rapporten *Extractive Industry Review (EIR)*. Rapporten rekommenderar att banken fasar ut utlåningen till utvinning av fossila bränslen och successivt ökar utlåningen till projekt med förnyelsebara energikällor. Rapporten berör även ursprungsbefolkningens rättigheter om att få information och möjlighet att godkänna projekten. Världsbankens administration hade till en början en kallsinnig inställning till rapportens rekommendationer. Kanske tack vara frivilligorganisationernas arbete har nu Världsbanken delvis tagit till sig av kritiken och i Världsbankens rapport *Focus on sustainability (2005)* talar man om en öppnare process, att man vill öka låneandelen som leder till miljövänligare energianvändning och vikten av lokal delaktighet i projekt. Dock berörs inte kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och ekologiskt hållbar utveckling och hur dessa mål skall prioriteras vid en målkonflikt.

Även om den svenska regeringen delvis verkat för att Världsbanken skall ta intryck av rapporten tvekar regeringen om vikten av rekommendationerna i rapporten. I regeringens skrivelse 2004/05:54 sägs bl.a.:

Sverige anser att det huvudsakliga ansvaret för fattiga länders utveckling ligger hos respektive lands regering. Det internationella utvecklingssamarbetet skall utgå ifrån fattiga länders egna strategier och planer och stödjande och kompletterande ländernas ansträngningar att bekämpa fattigdomen. Det är därför orimligt att förvägra dessa länder möjligheten att utnyttja sina naturresurser om länderna så önskar.

Även utrikesutskottet verkar dela regeringens skepticism gällande EIR-rapporten. När Vänsterpartiet i motion 2004/05:Fi4 förslog att Sverige i Världsbanken bör agera för att banken skall ha en inriktning som uppmärksammar växthuseffektens stora problem för fattiga människor i utvecklingsländerna, samt att Sverige i Internationella valutafonden och Världsbanken bör agera så att Kyotoprotokollet implementeras och att lån till utvecklingsländerna ligger i linje med klimatmålen, svarade utrikesutskottet (2004/05:UU8) följande:

Utskottet noterar att Sverige tillsammans med övriga nordiska länder och de baltiska länderna, i de styrelsediskussioner som hållits om bl.a. denna rapport, har uppmanat banken att ta intryck av rapporten och till styrelsen utförligt redovisa vilka av dess slutsatser som ledningen anser sig vilja och kunna ta fasta på. Utskottet delar dock regeringens bedömning att rapportens slutsats kan ifrågasättas inte bara ur ett utvecklingsekonomiskt perspektiv utan också ur ett rättviseperspektiv. De fattiga länderna har, noterar utskottet, i Världsbankens styrelse, kraftigt protesterat mot dessa

Fel! Okänt namn på

rekommendationer som upplevs som starkt begränsande för deras utvecklingsmöjligheter.

Om man analyserar regeringens och utrikesutskottets inställning är det intressant att notera framför allt en sak. När Vänsterpartiet och andra framför kritik mot den ensidigt rådande ekonomiska politiken som trycks på länder vare sig de vill eller ej, talar aldrig regeringen om att det skall vara varje enskilt lands ansvar att få bestämma vilka medel som skall användas för att nå mål om minskad fattigdom. Men när regeringen talar om långsiktig ekologiskt hållbar utveckling så är det tydligen viktigt att varje land får exploatera sina naturresurser även om det leder till en utveckling som inte är hållbar. Denna inkonsekvens får dock inte dölja det faktum att vi talar om två skilda angreppssätt. Det finns ingen internationell fastlagd linje för vilka metoder (t.ex. privatiseringar, nedskärning av offentlig sektor, avvecklande av tullar) som skall användas för att bekämpa fattigdomen. Däremot finns det internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter och miljö. Idag går 94 % av lånen till fossila energisystem, vilket är helt orimligt. Vi vet att växthuseffekten är ett av det största globala hotet mot vår värld och att det i första hand är fattiga människor som skulle drabbas hårdast. Lägg där till att av de fattigaste människorna i världen är ca 70 % kvinnor, så blir frågan om att minska fossila utsläpp även en åtgärd som skulle förbättra villkoren för kvinnor.

I samband med behandlingen av förslagen i Vänsterpartiets motion 2004/05:Fi4 framhåller utrikesutskottet även:

Utskottet konstaterar vidare, vad gäller Kyotoprotokollet och växthuseffekten, att Världsbanken nyligen har aviserat som sin avsikt att försöka bidra till att stärka investeringar i hållbar och ekologiskt gynnsam teknik i utvecklingsländerna. Banken har vidare, i en nyligen publicerad rapport World Bank: Focus on Sustainability (2005), åter understrukit miljöhänsynens betydelse i utvecklingsarbetet.

Det finns tecken på att Internationella valutafonden och Världsbanken insett kopplingen mellan fattigdomsbekämpning och växthuseffekten. Men det räcker inte att med ord bekänna sig till att man skall ta hänsyn till miljöfrågor. I den av utrikesutskottet nämnda Världsbanksrapporten, finns inget konkret som kopplar Kyotoprotokollet och växthuseffekten till millenniemålen. Som vi tidigare nämnt sker inte heller någon koppling mellan mål om ekonomisk tillväxt och mål om ekologiskt hållbar utveckling och hur dessa mål skall prioriteras vid en målkonflikt. Därför kvarstår kravet på att Sverige i Internationella valutafonden och Världsbanken bör agera så att Kyotoprotokollet implementeras i bankens lånevillkor och att lån till utvecklingsländerna ligger i linje med klimatmålen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

6.2 Vatten och mänskliga rättigheter

6.2.1 Privatiseringar av vatten

Vatten är en livsnödvändighet för människor och kan inte betraktas som vilken vara som helst på marknaden. Vatten är en gemensam resurs, liksom luften vi andas, som inte kan ha ett pris. Oavsett ekonomisk standard måste alla människor ha rätt till vatten. Distribution av vatten är ett s.k. naturligt monopol och då bör det finnas en demokratisk och gemensam styrning av denna resurs. Om vi skall leva upp till millenniemålet om en halvering av antalet fattiga till år 2015, måste vattentillgångarna säkras och inte vara föremål för profitinriktade företag. Ett privat företag har inget samhällsansvar eller incitament att erbjuda fattiga människor bra och billigt vatten. De fattiga har som bekant en svag betalningsförmåga. Flertalet av alla fattiga är kvinnor, som i många utvecklingsländer har ansvar för att vatten finns tillgängligt i hemmet.

Omfattande kritik har riktats mot att Internationella valutafonden och Världsbanken ställer krav på att vattenverk och liknande skall privatiseras för att landet skall beviljas ett lån. Svar på den kritiken brukar vara att det står varje land fritt att låna pengar. Men eftersom behovet av ny infrastruktur för vattendistribution ofta är stort, blir pressen stor på lånelandet att acceptera villkoren fast man egentligen inte önskar en sådan utveckling.

Bland de som uppmärksammat problemet med vattenprivatiseringar finns Forum Syd, en samarbetsorganisation inom folkrörelsebiståndet med nästan 200 svenska organisationer, en organisation väl insatt i de problem som Internationella valutafondens och Världsbankens lån kan orsaka. På deras hemsida kan man läsa om konkreta exempel när det gäller vattenprivatiseringar. Några uppmärksammande exempel:

- Vattendistributionen i Cochabamba, Bolivia, som regeringen lät hyra ut till ett dotterbolag till amerikanska Bechtel efter att Världsbanken hotat med att ställa in 600 miljoner USD i skuldavskrivningar. Bechtel höjde priset på vatten så kraftigt att många fick svårt att klara utgiftshöjningen och stora protester tvingade regeringen att avbryta kontraktet. Nu har Bechtel stämt Bolivia på 30 miljoner USD för kontraktsbrott, ärendet hanteras av Världsbankens eget organ för tvistlösning ICSID.
- I Ghana har Internationella valutafonden och Världsbanken flera år arbetat för att privata aktörer skall sköta vattendistributionen i städerna. En privatisering genom ett 10-årigt leasingavtal var på väg och under tiden krävde institutionerna att verksamheten skulle anpassas till det. I mars 2002 skrev Världsbanken ett avtal med Ghana med villkor att vattenpriserna ger full kostnadstäckning och automatiskt kopplas till kursen på utländsk valuta. Efter stora protester från NGO:s, och då det visat sig att utländska vattenbolag inte var beredda att investera några stora summor i projektet, ändrades planerna till en kortare utleasning. NGO:s i Ghana menar att det går att förbättra vattendistributionen genom reformer som inte innebär orimliga kostnadsökningar för de fattiga eller att driften överläts till transnationella bolag.
- I slutet av 2002 ställde Internationella valutafonden krav på Nicaragua att privatisera det statliga vattenkraftbolaget. Förslaget kritiserades hårt av landets NGO:s. Parlamentet hade tidigare beslutat om ett moratorium

Fel! Okänt namn på

för vattenprivatiseringar tills ett nationellt regelverk kunde vara på plats. Till slut drog Internationella valutafonden tillbaka det specifika kravet på utförsäljning av bolaget, men begärde att privatiseringsprocessen skall fortsätta.

- Internationella valutafonden har även vid ett antal andra tillfällen tryckt på för privata lösningar av vattendistribution och avloppshantering. År 2000 fanns den typen av krav med som del i bland annat avtal med Benin, Guinea Bissau, Nicaragua, Niger, Rwanda och Tanzania.

Den svenska regeringen har via sin representant i Internationella valutafonden och Världsbanken röstat för de lånevillkor som ställs på utvecklingsländerna. Inte vid något tillfälle har Sverige röstat emot ett vattenprojekt som skall privatiseras. Officiellt är den svenska linjen att det är självklart att lånevillkoren skall anpassas utifrån utvecklingsländernas perspektiv, men i praktiken verkar inte påverka representanten i den nordisk-baltiska kretsen. Sverige bör i Internationella valutafonden och Världsbanken agera för att privatiseringar inom vattensektorn inte skall vara ett krav för att beviljas lån. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Sverige har goda erfarenheter av att erbjuda hela befolkningen vatten av god kvalitet till ett lågt pris. Sverige skulle med den kompetens vi besitter kunna dela med oss av vårt kunnande. På 1990-talet stödde vi de baltiska staternas arbete med att bygga upp kommunal vattendistribution. Det är en erfarenhet Sverige bör sprida till övriga delar av världen. Regeringen bör ge Sida i uppdrag att utarbeta en strategi för att kunna dela med sig av erfarenhet och kunnande om att driva vattenverk och vattendistribution i offentlig regi. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet föreslog i motion 2004/05:Fi4 att Sverige i Internationella valutafonden och Världsbanken skall motverka att privatiseringar inom vattensektorn ställs som krav vid beviljande av lån samt att Sverige i internationella institutioner bör dela med sig av erfarenhet av och kunnande om att driva vattenverk och vattendistribution i offentlig regi. När utrikesutskottet behandlade detta i december 2004 avslogs förslagen utan någon som helst motivering. Vänsterpartiet framförde liknade krav i motion 2004/05:U279. Även då valde utrikesutskottet av avslå förslagen utan motivering.

6.2.2 Dammbyggen

När en stor damm byggs får det stora sociala konsekvenser. Människor som bor där dammreservoaren skall anläggas måste flytta och dammen byggs ofta där förutsättningarna för jordbruk, fiske och boskapsskötsel är som bäst. Ersättningarna till dem som tvingas flytta är dåliga och det förekommer även förföljelser av ursprungsbefolkningen i samband med dammbyggen.

Stora dammar i tropiska och subtropiska områden spelar tyvärr en stor roll när det gäller att generera och sprida sjukdomar. I byggnadsskedet börjar problemen då inflyttade byggnadsarbetare kan föra med sig nya sjukdomar till området. När dammarna är färdigbyggda leder den stillastående vattensamlingen till fler insekter, sniglar och andra djur som tjänar som värdar för olika vattenlevande parasiter.

Fel! Okänt namn på

Även miljökonsekvenserna är omfattande vid stora dammbyggen. Sambanden mellan älven och dess omkringliggande ekosystem bryts för alltid av ett dammbygge. Bygget leder till ändrad vattentemperatur och vattenkemi samt att näringsrikt sediment samlas i reservoaren. Så här skriver Naturskyddsföreningen på sin hemsida:

Innan Aswan-dammen i Nilens övre lopp i Egypten byggdes, förde floden med sig närmare 124 miljoner ton sediment till havet varje år och lämnade runt 10 miljoner ton längs floddalen som var av en avgörande betydelse för ett framgångsrikt jordbruk i Nildalen. Idag stannar 98 % av sedimenten kvar i dammen. Resultatet av detta är en nedgång i produktivitet i det egyptiska jordbruket och bönderna blir tvungna att ersätta den naturliga näringen från Nilen med konstgödsel.

Andra miljöeffekter är att djurlivet dränks och fördrivs, fisklivet försämras och det viktiga kustnära fisket påverkas negativt. Omvandlingen av en flod till en sjö bidrar även till stor påverkan på växthuseffekten. Det sist nämnda beror på att förmultningen av växtlighet frigör metangas om syrehalten i bottenvattnet är låg.

Trots de sociala och miljömässiga konsekvenserna av dammbyggen fortsätter Internationella valutafonden och Världsbanken att stödja projekten med lån. Detta är ännu mera märkligt med tanke på att Världsbanken och IUCN (Internationella Naturvårdsunionen) 1997 tillsatte en utredning (World Commission on Dams, WCD) som levererade sin slutrapport i november 2000. Slutsatserna i rapporten är att de flesta dammar producerat mindre el eller vatten för bevakningsändamål än beräknat, samtidigt som påverkan på människor och miljö i dammarnas omgivning varit mycket större än man uppskattat.

Rapporten pekade även på att många stora dammbyggen inte är ekonomiskt lönsamma trots att de miljömässiga och sociala kostnaderna sällan är medräknade i projektet. Det konstateras att upp emot 80 miljoner människor har tvingats flytta p.g.a. dammbyggen och så gott som i varje fall har människor fått bristfällig kompensation samt berövats sociala och mänskliga rättigheter. Rapporten talar vidare om att stora dammbyggen leder till irreversibla skador på världens näst rikaste ekosystem – det strömmande vattnet. WCD:s slutsatser har stor symbolisk betydelse, då det är en oberoende partssammansatt kommission.

Världsbanken har en nyckelroll i dammbyggandet världen över och det skulle vara rimligt om banken agerade utifrån slutsatserna i rapporten. Dessvärre har Världsbanken inte på allvar tagit till sig av kritiken gällande dammbyggena. Som ett första steg för att inte förvärra situationen bör alla stora dammbyggen stoppas till dess att planeringen av nya dammar stämts av mot rekommendationerna och det finns fungerande mekanismer för skadestånds- och kompensationsavtal. När Vänsterpartiet föreslog det i motion 2004/05: svarade utrikesutskottet (2004/05:UU8) följande:

Utskottet delar dock även här regeringens bedömning att WCD-rapportens analys inte är helt oproblematiske; rapporten undviker t.ex. att diskutera dammars roll i strävandena att främja ekonomisk tillväxt, bekämpa fattigdom och vattenbrist. Rapporten diskuterar inte heller några realistiska alternativ till dammar. Utskottet noterar att Sverige, trots att

det finns vissa analytiska brister i rapporten, har drivit ståndpunkten att denna rapport är en god utgångspunkt för att diskutera frågan om el- och vattenförsörjning samt dammbyggen. Sverige var även pådrivande, konstaterar utskottet, för att Världsbanken skulle lägga fram sina ståndpunkter till WCD-rapporten i institutionens vattenresursstrategi som antogs 2003.

Utrikesutskottet har en snäv och naiv inställning till kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och dammbyggen. Det kan hända att det uppstår en ökad produktion av varor och tjänster i och med ett dammbygge, men det är inte säkert att det är en nettoökning. Stora områden drabbas av båda sociala och ekologiska konsekvenser, vilket självklart påverkar tillväxten. Områden kring dammen, uppströms och nedströms, som tidigare haft en fungerande produktion upplever knappast en ökad tillväxt. Kina är ett exempel där dammbyggen används i strävan mot ekonomisk tillväxt. Kina bygger många dammar, vilket leder till omfattande effekter på miljön och människor. Det finns nu planer på att Kina skall bygga 300 nya dammar i den sydvästra delen av landet. Dessa floder rinner på sin väg ut mot havet igenom ett antal länder: Burma, Kambodja, Laos, Vietnam och Thailand. Oerhört många människor är således berörda. Dammarna byggs bl.a. för att öka den ekonomiska tillväxten och exporten till väst. Men det finns omfattande kritik mot att det inte gjorts grundliga konsekvensbeskrivningar för miljö och människor. Riskerna för översvämmande områden, minskat fiske och varierande vattennivåer nedströms är några av orosmolnen. Det som kan skapa en ekonomisk tillväxt i ena vågskålen, kan lätt uppvägas av en minskad ekonomisk tillväxt i den andra vågskålen.

Utrikesutskottets kritik mot att rapporten inte diskuterar några realistiska alternativ är inte ett konstruktivt sätt att förhålla sig till problemet. I t.ex. Indien finns organisationer som genom sitt praktiska arbete visat att vattentillgångarna kan brukas lokalt och vara hållbara. Utfallet av dessa försök har varit socialt, ekonomiskt och ekologiskt mer lyckade än Världsbankens inriktning mot att bygga s.k. *river links*. Dessutom diskuterar WCD-rapporten visst alternativ. Det finns ett helt kapitel (nästan 30 sidor) där olika alternativ presenteras. De är uppdelade på åtgärder som rör t.ex. jordbruk, energi och vattentillgång. Det går inte att återge alla här, men det handlar om alternativa energilösningar som sol, vind, våg eller jordvärme, hushållning med el och vatten, utnyttja lokala tekniska lösningar, förbättra befintliga vattensystem, återanvändning, högre effekt av befintliga energisystem m.m. En specifik lösning är inte tänkt att ersätta en hel damm, men genom en kombination av olika förslag kan man finna en hållbar lösning.

Även om Internationella valutafonden och Världsbanken tagit till sig vissa delar i WCD-rapporten har ingen riktig analys och implementering i det praktiska arbetet gjorts än. Till dess det görs bör inga lån gå till nya stora dammar. Sverige bör stödja ett uppprop om ett moratorium för finansiering av nya stora dammar från Världsbanken till dess att *World Commission on Dams* riktlinjer har beaktats av Internationella valutafonden och Världsbanken. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Det är även högst rimligt att Sverige självt använder sig av Världsbankens rapport (WCD) och ger myndigheter i uppdrag att beakta innehållet i rapporten. Sverige bör ge Sida och andra svenska myndigheter som upphandlar stora dammprojekt i uppdrag att följa och beakta rekommendationerna från *World Commission on Dams*. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6.2.3 Sveriges ställningstagande måste synas

I regeringens årliga skrivelse om hur Sverige har agerat i Internationella valutafonden och Världsbanken (2004/05:54) redovisas inga som helst åsikter eller ställningstaganden som berör vattenfrågorna. Detta måste anses märkligt med tanke på att vattenfrågor blivit ett allt större diskussionsämne under de senaste åren. Regeringen bör i nästa års skrivelse redogöra för hur Sverige har agerat när det gäller vattenfrågor som vattenprivatiseringar och dammbyggen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 30 september 2005

Lars Ohly (v)

Lennart Gustavsson (v)

Alice Åström (v)

Lars Bäckström (v)

Berit Jóhannesson (v)

Sermin Özürküt (v)